

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Павла Святославовича Борцевича на дисертаційне дослідження Остудімова Богдана Анатолійовича на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Запропонована тема «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки» є актуальною і важливою в сучасному світі та водночас для конкретної держави, людини і суспільства. З огляду на потреби модернізації систем національної і міжнародної безпеки, їх складових і суб'єктів, механізмів і гарантій здійснення, якраз енергетична складова відзначається потребами першочергової новелізації, підвищення ефективності і дієвості. Так само концептуалізуються питання енергетичної незалежності, боротьби з енергетичною бідністю, використання відновлювальних джерел енергії, зміни клімату та природних катастроф, а також впливу воєнно-політичних, воєнно-економічних та інших конфліктів на національний і міжнародний правопорядок, життєдіяльність людини, суспільства і держав тощо. Руйнування енергетичної інфраструктури має і може мати в подальшому катастрофічні наслідки не лише для конкретної держави, територіальної громади, а й для цілого регіону, континенту, іноді і всього світу.

Усе це підсилює потребу як вивчення, так і вжиття відповідних своєчасних дієвих заходів з боку уповноважених національних, наднаціональних та інших органів, організацій. Видається, що назріла необхідність і удосконалення існуючих міжнародних стандартів, конвенційних та інших механізмів, які сприяли б забезпеченню енергетичної безпеки, посиленню міжнародної співпраці у даній сфері.

Тобто, перед науковцями постало чимало невідкладних завдань, які потрібно виконувати на найближчу перспективу. Вбачається що навіть складні наукові завдання, у тому числі міжгалузеві, повинні ґрунтуватись на

теоретичних засадах, конституційно-правових засадах. Розкриття конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки в умовах сьогодення є складним і водночас амбітним завданням, вкрай необхідним у теоретичній та практичній площинах. Недостатній рівень їх доктринального вивчення, недосконалість законодавчої основи з питань енергетики, енергетичної безпеки, енергетичної функції держави, нестача порівняльно-правових досліджень у даному напрямі зумовлюють посилення наукового інтересу як в Україні, так і за межами нашої держави.

Уже спостерігаються відповідні напрацювання зі схожої проблематики, зокрема, з питань конституційно-правових засад забезпечення екологічної, економічної, радіаційної безпеки, міжнародно-правових, адміністративно-правових, господарсько-правових аспектів забезпечення енергетичної безпеки. Прикметно, що ці здобутки знайшли відповідне відображення, аналіз на сторінках рецензованої праці.

Загалом, власне запропонована тема є надзвичайно актуальною через її політико-правову, економічну, енергетичну та екологічну важливість в Українській державі та у сучасному глобалізованому світі. Вищевикладене актуалізує необхідність розгляду: стану наукового розроблення та методології дослідження конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки; соціально-правової природи енергетичної безпеки; принципів забезпечення енергетичної безпеки; особливостей нормативно-правової основи й інституційного механізму забезпечення енергетичної безпеки; конституційно-правового регулювання забезпечення енергетичної безпеки в Україні та зарубіжних державах, узагальнення способів і напрямів удосконалення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки, передусім, шляхом формування науково обґрунтованих засад, пропозицій і рекомендацій, розроблених на основі проведеного дослідження.

Отже, дисертаційне дослідження Остудімова Б.А. на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки» є актуальним, своєчасним і важливим.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача свідчить про те, що чітке викладення мети і завдань, об'єкта і предмета наукової роботи зумовили відповідну логічну структуру та уможливили здійснення усебічного й повного дослідження обраної теми у межах визначених обсягів.

При написанні роботи автор проаналізував значну кількість джерел, ґрунтовно та критично опрацював існуючі вітчизняні і зарубіжні праці за напрямом дослідження, що дало змогу вирішити важливе наукове завдання, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правозастосовної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації подальшого вдосконалення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки.

Результати наукового дослідження відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одна стаття закордонному виданні і шість тез доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах.

Отже, дисертаційне дослідження Остудімова Богдана Анатолійовича на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки» виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача відповідають встановленим вимогам, відображають зміст заявленої наукової проблематики.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація є одним з перших в Україні дослідженням теоретичних засад та практичних проблем дослідження конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Зокрема, уперше:

- сформульовано авторську дефініцію поняття механізму забезпечення енергетичної безпеки як багатогранного явища, що включає об'єкти енергетичної безпеки, суб'єкти забезпечення енергетичної безпеки, енергетичні

загрози та систему захисту об'єктів енергетичні безпеки від них, принципи і гарантії забезпечення енергетичної безпеки тощо;

– виокремлено енергетичну функцію держави, її різновиди внутрішню енергетичну функцію і зовнішню енергетичну функції, базуючись на джерелах конституційного, адміністративного та іншого галузевого законодавства України, сприяючи розвитку внутрішнього енергетичного ринку, забезпеченню енергетичної безпеки та незалежності в умовах гібридної війни, інтеграції в єдиний європейський енергетичний простір; також енергетичної функції Європейського Союзу і деяких міжнародних організацій (МАГАТЕ, ІРЕНА, МЕА), базуючись на їх установчих договорах, інших актах і діяльності;

– запропоновано розмежування конституційно-правових засад енергетичної безпеки, конституційно-правових засад політики забезпечення енергетичної безпеки, конституційно-правових засад права на енергетичну безпеку, права на доступ до енергетичних послуг і т.д.;

– визначено міжнародно-правові стандарти енергетичної безпеки як сукупність норм і принципів міжнародного права, що регулюють міжнародні відносини стосовно безпечного видобування, використання, транзиту, постачання, торгівлі енергетичних ресурсів, поширення про них інформації, запровадження енергозберігаючих технологій і розвитку альтернативних джерел енергії;

– з'ясовано закономірності й тенденції конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки у зарубіжних державах, акцентовано на необхідності концептуалізації інституту енергетичної безпеки як інституту конституційного права, якому властива міжгалузева природа, а також розвиток енергетичного законодавства як самостійної галузі системи законодавства України;

– сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законодавства України, зокрема, до Конституції України та інших законодавчих актів (зокрема, статті 17, 48, 116 Основного Закону України та інші);

Крім того, в роботі удосконалено:

- систему гарантій забезпечення енергетичної безпеки людини і громадянина, енергетичної безпеки держави, енергетичної незалежності та енергетичного суверенітету Української держави, а також прав на доступ до енергетичних послуг, права на енергетичну безпеку;

- класифікації міжнародно-правових стандартів енергетичної безпеки, зокрема на підставі таких критеріїв: за сферою поширення, юридичною природою, юридичною обов'язковістю, функціональним призначенням, за характером вираження приписів, за суб'єктами прийняття, об'єктивним складом, спрямованістю дії норми, змістом, строком дії і т.д.;

- розуміння політики забезпечення енергетичної безпеки, а також її співвідношення з економічною, екологічною і кліматичною, інформаційною та іншими політиками;

- аргументи щодо покращення інституційного механізму забезпечення енергетичної безпеки в Україні, включаючи запровадження інституту Уповноваженого Президента України з питань енергетичної безпеки, удосконалення діяльності існуючих владних органів України у даній сфері, а також розвитку інституту громадського контролю у системі забезпечення енергетичної безпеки;

- порівняльно-правовий аналіз державного енергетичного нагляду, моніторингу і контролю в Україні й державах-членах ЄС, організації роботи національних регуляторів енергетичних ринків, належного дотримання прав споживачів, безперебійного енергопостачання, виконання учасниками енергетичного ринку вимог нормативно-правових актів щодо технічної експлуатації енергетичних установок і мереж, а також конкуренції в енергетиці;

- твердження про посилення відповідальності за порушення конституційно-правових засад енергетичної безпеки, гарантій безпеки, пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури національного і міжнародного значення;

Також у роботі дістали подальший розвиток:

– трактування енергетичної безпеки у широкому і вузькому значеннях; енергетичної безпеки людини, енергетичної безпеки територіальної громади, енергетичної безпеки держави і міжнародної енергетичної безпеки; енергетичної незалежності й енергетичного суверенітету; права на доступ до енергетичних послуг, права на енергетичну безпеку, сталого енергетичного розвитку і т.і.;

– ознаки правових стандартів енергетичної безпеки, а саме: стратегічний, рамковий, програмний, міжгалузевий, взаємодоповнюючий характер; наявність спеціальних умов для реалізації;

– пропозиції стосовно прийняття Енергетичного кодексу України, враховуючи зростаючу систему енергетичного законодавства, а також успішний досвід деяких держав, зокрема Франції;

– наукові позиції щодо виокремлення принципів забезпечення енергетичної безпеки в Україні, принципів політики забезпечення енергетичної безпеки України, принципів забезпечення міжнародної (глобальної) енергетичної політики, принципів забезпечення енергетичної безпеки регіонального (європейського) або наднаціонального характеру, принципів енергетичної політики ЄС, принципів енергетичного права і законодавства (загального і спеціального характеру);

– висновки щодо практики зарубіжних держав у виокремленні наступних варіантів пріоритезації енергетичної дипломатії – як складової економічної дипломатії, безпекової дипломатії; кліматичної дипломатії; як самостійний напрям дипломатії держави; в американському дискурсі – це обов’язкова складова національної безпеки, в європейському – доповнюється спільною екологічною, торгівельною та іншими політиками, зумовлює розвиток експертної та комунікаційної платформ.

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного Б.А. Остудімова дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових

положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Б.А. Остудімова не викликають суттєвих зауважень.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях здобувача. Висновки дисертаційної роботи викладені автором доступною науковою мовою, чітко, коректно і логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації ґрунтуються на висновках дослідження.

Дисертаційне дослідження Б.А. Остудімова ґрунтується на положеннях Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії енергетичної безпеки України, схваленій розпорядженням КМУ № 907-р від 4 серпня 2021 р.; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 роки, затвердженим постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30; пріоритетних напрямків наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 років, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 р.

№ 28/1), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року (протокол № 23). Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 р. (протокол № 19).

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується різними способами. Так, було проведено комплексний, системний аналіз існуючих нормативних, доктринальних та інших джерел у даному напрямі дослідження. Автор демонструє, що його дослідження базується на попередніх дослідженнях і теоріях, концепціях, постулатах, причому вказує власний внесок у розробку проблематики конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки.

Дисертант чітко описує методи, які він використовує в дослідженні, а також обґрунтовує їх вибір. У роботі використовуються докази, аргументи, та логічні розрахунки для підтримки своїх наукових положень, надано конкретні приклади, інші підтвердження аргументації. Важливим є здійснення порівняння своїх результатів і висновків з результатами і висновками інших авторів. Це допомагає визначити, в чому полягає унікальність даної роботи і яким чином доповнюються попередні дослідження з даної тематики.

Отже, результати дисертації Б.А. Остудімова, винесені на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни і, безперечно, практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Встановлюючи завдання дисертаційного дослідження в межах окресленої мети, автор підходить до їхньої деталізації обґрунтовано та логічно, визначаючи наступні:

– узагальнити існуючі доктринальні джерела з питань безпеки, забезпечення енергетичної безпеки;

– охарактеризувати методологічний інструментарій дослідження енергетичної безпеки як об'єкту наукового пізнання;

- з'ясувати правову природу принципів забезпечення енергетичної безпеки, їх поняття, особливості і різновиди;
- обґрунтувати парадигму політики забезпечення енергетичної безпеки, її сутнісні ознаки, виміри, механізми реалізації:
  - проаналізувати і систематизувати існуючі міжнародно-правові стандарти забезпечення енергетичної безпеки, здійснити їх типологізацію;
  - розкрити стан конституційно-правового регулювання енергетичної безпеки в Україні;
  - визначити специфіку конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в зарубіжних державах;
  - обґрунтувати поняття і структуру механізму забезпечення енергетичної безпеки;
  - виокремити значення гарантій енергетичної незалежності Української держави, права на доступ до енергетичних послуг, права на енергетичну безпеку і відповідних обов'язків в умовах сталого енергетичного розвитку;
  - конкретизувати проблеми, пов'язані з ефективністю конституційно-правового регулювання енергетичної безпеки і практики його реалізації;
  - запропонувати шляхи удосконалення конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в Україні у контексті євроатлантичної інтеграції і післявоєнної відбудови.

Викладення завдань, визначення мети, об'єкта і предмету дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мету роботи досягнуто.

Достатньо високий рівень виконання поставленого наукового завдання забезпечено належною методологією дослідження. Зокрема, *діалектичний* метод дозволив розкрити методологію пізнання парадигми конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки, еволюційний характер використаних доктринальних і нормативних джерел, основних категорій і понять. За допомогою формально-логічного методу і методу техніко-юридичного аналізу проаналізовано існуючі наукові позиції, сформульовано і

розкрито сутність низки теоретичних положень дисертації, зокрема, при конструюванні автором дефініцій понять енергетична безпека, політика забезпечення енергетичної безпеки, механізм забезпечення енергетичної безпеки, принципи забезпечення енергетичної безпеки, міжнародно-правові стандарти енергетичної безпеки і т.і. Компаративістський підхід і порівняльно-правовий метод дослідження, насамперед, дав змогу вивчити і співставити практику окремих держав, міжнародних організацій щодо забезпечення енергетичної безпеки на універсальному, наднаціональному, регіональному і національному рівнях. Важливе значення мали аксіологічний, антропологічний, феноменологічний, гносеологічний, герменевтичний, синергетичний, правової семіотики, стратегування, соціологічний, статистичний аксіологічний та ін., а також ряд методологічних принципів – об'єктивності, плюралізму, історизму, системності, всебічності, детермінізму, міждисциплінарності, комплексності тощо, численні філософсько-світоглядні підходи і методологічні принципи. Це дозволило сформулювати узагальнюючі положення, висновки і пропозиції з досліджуваної проблематики.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані дисертантом висновки й пропозиції, наукові праці здобувача містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, корисні для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ та інших закладів, при викладанні відповідних навчальних дисциплін, а також використання в науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій академії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Б.А. Остудімова має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на

відповідні підрозділи залежно від поставлених завдань, висновків, списку використаних джерел та додатку.

Анотація стисло надає загальну характеристику дисертаційного дослідження і тезово представляє основні науково-практичні та теоретичні положення, що у ньому містяться. Анотація дисертації ідентична її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження, викладена українською і англійською мовами.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробленості, визначено зв'язок із науковими програмами, планами, темами, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів наукового дослідження, надано інформацію щодо апробації дисертації.

Автором підготовлено дослідження на основі аналізу і систематизації наукових джерел, присвячених проблематиці конституційних та інших правових засад забезпечення енергетичної безпеки як в Україні, так і у деяких зарубіжних державах.

У першому розділі здобувачем проаналізовано рівень теоретичної розробленості наукової проблематики правового забезпечення енергетичної безпеки, проаналізовано існуючі нормативні й доктринальні джерела дослідження безпеки та енергетичної безпеки, визначено проблеми концептуалізації енергетичної безпеки, політики забезпечення енергетичної безпеки, принципів забезпечення енергетичної безпеки.

За результатами вивчення існуючої джерельної бази досліджень забезпечення енергетичної безпеки на різних рівнях, з погляду представників різних галузей сучасної науки, вітчизняних і зарубіжних учених, експертів стало можливим здійснити узагальнення щодо стану теоретичної розробленості окресленої наукової проблеми, виокремлено ряд перспективних напрямів наукових пошуків, що спрямовані на комплексне вивчення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки.

У другому розділі дисертаційного дослідження розкрито поняття, сутність і класифікації міжнародно-правових стандартів енергетичної безпеки, визначено особливості наднаціонального регулювання енергетичної безпеки у Євросоюзі, з'ясовано стан законодавчого забезпечення енергетичної безпеки у деяких зарубіжних країнах. Так, автором звернуто увагу на роль Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ), Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA), Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), Організації Північноатлантичного Договору (НАТО), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та ін. Виокремлено існуючі міжнародно-правові стандарти енергетичної безпеки: – за сферою поширення (універсальні, наднаціональні, регіональні, міжрегіональні, транскордонні, локальні); – за юридичною природою (договірні, звичаєві і прецедентні); – за юридичною силою (загальнообов'язкові й рекомендаційні); – за функціональним призначенням, за характером вираження приписів, за суб'єктами прийняття, об'єктивним складом, змістом, строком дії і т.д. Також дисертант акцентує увагу на конституційному та іншому законодавчому рівнях регламентації засад енергетичної безпеки Франції, Австрії, Бельгії, Данії, Німеччини, Іспанії, Італії, Нідерландів, Греції, Польщі, Чехії, США, Японії, Китаю і т.д.

Зрештою, третій розділ роботи присвячено механізмам регулювання і забезпечення енергетичної безпеки в Україні, особливо інституційному механізму, його удосконаленню в сучасних умовах. Важливо, що автором критично проаналізовано національну судову практику, рішення Конституційного Суду України з даної проблематики.

Після кожного розділу та наприкінці дисертаційного дослідження Б.А. Остудімова наводяться висновки, які відповідають завданням та меті роботи, узгоджуються з отриманими результатами, мають належну аргументацію, характеризуються високим рівнем достовірності та практичною спрямованістю. Таким чином, за результатами дослідження обґрунтовано положення, висновки,

пропозиції і рекомендації, спрямовані на удосконалення конституційно-правового регулювання і забезпечення енергетичної безпеки в Україні.

Список використаних джерел складається з 529 найменувань, включає публікації як у вітчизняних, так і у зарубіжних виданнях.

Слід підкреслити, що кожен розділ дисертаційного дослідження Б.А. Остудімова має наукову значущість, слугує науковим підґрунтям для наступної частини роботи, що в результаті утворює цілісне дослідження, яке є підґрунтям для вирішення практичного завдання – удосконалення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація Б.А. Остудімова відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Б.А. Остудімова можуть бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у наукових експертизах, науково-дослідних розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, здійсненні досліджень за цим напрямом, а також у практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи наукову роботу, слід звернути увагу на деякі дискусійні питання, що на нашу думку, потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Спірними видаються певні положення наукової новизни дослідження, зокрема щодо розмежованого трактування енергетичної безпеки держави і міжнародної енергетичної безпеки; енергетичної незалежності, сталого енергетичного розвитку, глобальної енергетичної безпеки і т.і. Проте у тексті дисертації наводяться позиції різних авторів щодо даних категорій, деякі з них сформульовано автором самотійно.

Отже, згадані категорії потребують деталізації та пояснень, а також, звісно, подальшого вивчення представниками різних галузей сучасної науки.

2. На нашу думку, окремої аргументації варте питання здійснення енергетичної політики на загальнодержавному і регіональному рівнях, системи енергетичного менеджменту, енергетичного нагляду, аудиту, моніторингу розвитку енергетичної галузі, подолання енергетичної бідності й інших загроз, а також державного і громадського контролю у даній сфері.

Грунтуючись на цьому аналізі закономірним є формулювання відповідних законодавчих пропозицій в Україні. Тому виникає питання: якою є позиція здобувача щодо своєчасності та обґрунтованості таких законодавчих новацій, включаючи тих, що стосуються внесення змін і доповнень до Конституції України, деяких законів і підзаконних актів.

3. Зрештою, дисертант зазначає, що ним обґрунтовано напрями комплексного удосконалення конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в Україні у контексті сучасних реформ, євроатлантичної інтеграції і післявоєнної відбудови.

Таким чином, важливо на захисті чітко і тезово прокоментувати основні такі напрями в умовах сьогодення.

Разом з тим, висловлені зауваження є переважно дискусійними, носять характер побажань та в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і не стосуються основних, концептуальних положень дисертації. Окремі з наведених дискусійних питань можуть бути корисними дисертанту для вирішення досліджуваних проблем в майбутньому.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Б.А. Остудімова на тему «**Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки**» є оригінальною, самостійно виконаною науковою роботою.

Висновок

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація **Остудімова Богдана Анатолійовича** на тему «**Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки**», подана

на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем **конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки**. У сукупності вони є суттєвими для розвитку науки конституційного та інших галузей права, мають теоретичне й практичне значення.

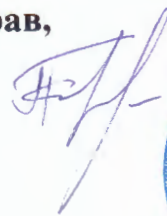
Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» і вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – **Остудімов Богдан Анатолійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Павло БОРЩЕВИЧ